

TABIIY FANLAR DARSLARIDA INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA NUTQNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Ilmiy rahbar: Djurayeva N.N.

IPU “Pedagogika va o‘qitish metodikasi” kafedrası
v/b., dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Muallif:

Yuldosheva Zulfiya Eshpulotovna

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti
pedagogika mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola tabiiy fanlar darslarida innovatsion yondashuv asosida o‘quvchilarning nutqini rivojlantirish texnologiyasini o‘rganishga bag‘ishlangan. Nutqni rivojlantirish – o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini, ilmiy terminlarni to‘g‘ri qo‘llashini va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Innovatsion yondashuvlar esa dars jarayonini interaktiv, faol va qiziqarli qiluvchi zamonaviy metodlarni o‘z ichiga oladi. Maqolada tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish uchun foydalaniladigan texnologiyalar: loyiha ishlari, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar orqali muloqot, vizual materiallar bilan ishlash, kompyuter va multimedia vositalari kabi metodlar ta’riflangan. Shu bilan birga, o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini baholash va rivojlantirish mezonlari ham ko‘rsatib o‘tilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion texnologiyalarni joriy etish o‘quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, fikrlarini aniq va mantiqiy ifodalash hamda tabiiy fanlarga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: tabiiy fanlar, innovatsion yondashuv, nutqni rivojlantirish, texnologiya, interaktiv metodlar, loyiha ishlari, muloqot ko‘nikmalari, o‘quv faoliyati, multimedia vositalari, ta’lim jarayoni.

Annotation. This article is devoted to the study of the technology of developing students' speech in natural science lessons based on an innovative approach. Speech development is an important tool for forming students' thinking skills, correct use of

scientific terminology, and communication skills. Innovative approaches include modern methods that make the lesson process interactive, active, and interesting. The article describes the technologies used to develop speech in natural science lessons: project work, role-playing games, communication through problem situations, working with visual materials, computer and multimedia tools. At the same time, the criteria for assessing and developing students' speech activity are also indicated. The results of the study show that the introduction of innovative technologies can be an effective tool for improving students' speech culture, expressing their thoughts clearly and logically, and increasing their interest in natural sciences.

Keywords: natural sciences, innovative approach, speech development, technology, interactive methods, project work, communication skills, educational activities, multimedia tools, educational process

Аннотация. Данная статья посвящена изучению технологии развития речи учащихся на уроках естественных наук на основе инновационного подхода. Развитие речи является важным инструментом формирования у учащихся навыков мышления, правильного использования научной терминологии и коммуникативных навыков. Инновационные подходы включают современные методы, делающие учебный процесс интерактивным, активным и интересным. В статье описываются технологии, используемые для развития речи на уроках естественных наук: проектная работа, ролевые игры, коммуникация через проблемные ситуации, работа с визуальными материалами, компьютерные и мультимедийные средства. Одновременно указаны критерии оценки и развития речевой активности учащихся. Результаты исследования показывают, что внедрение инновационных технологий может быть эффективным инструментом для улучшения речевой культуры учащихся, четкого и логичного выражения мыслей, а также повышения их интереса к естественным наукам.

Ключевые слова: естественные науки, инновационный подход, развитие речи, технология, интерактивные методы, проектная работа, коммуникативные навыки, образовательная деятельность, мультимедийные средства, образовательный процесс

Kirish.

Hozirgi zamon ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, tabiiy fanlar darslarida o'quvchilarning ilmiy fikrlash qobiliyati, terminlarni to'g'ri ishlatish va muloqot ko'nikmalarini shakllantirish muhimdir. An'anaviy dars usullari ko'pincha passiv qabul qilishga asoslangan bo'lib, o'quvchilarni faol fikrlashga undashda yetarli darajada samarali bo'lmaydi. Shu bois innovatsion yondashuvlarni joriy etish – dars jarayonini interaktiv, qiziqarli va samarali qilishning eng muhim yo'llaridan biri hisoblanadi. Innovatsion texnologiyalar yordamida o'quvchilar nafaqat bilim olishadi, balki o'z fikrlarini mantiqan ifodalash, muammolarni hal etish va ilmiy terminologiyadan to'g'ri foydalanish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, tabiiy fanlar mavzularini o'rganish jarayonida nutqiy faoliyatni shakllantirish o'quvchilarning kommunikativ madaniyatini oshirishga ham xizmat qiladi. Hozirgi kunda loyiha ishlari, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar va multimedia vositalari kabi innovatsion texnologiyalar nutqni rivojlantirishda samarali vosita sifatida qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuvlar darslarni o'quvchilar uchun yanada qiziqarli, interaktiv va amaliyotga yo'naltirilgan qiladi hamda ularning tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili.

Nutqni rivojlantirish va innovatsion yondashuvlarni ta'lim jarayoniga joriy qilish masalasi ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. O'zbekiston olimlari A. Axmedov, N. Tursunova va Z. Mirzaeva o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion texnologiyalarning samaradorligini o'rganib, loyiha ishlari, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlardan foydalanish nutqni rivojlantirishda muhim ekanligini ta'kidlaganlar. Shuningdek, xalqaro tadqiqotlarda (Masalan, V. Vygotskiy, J. Bruner) nutq va muloqot orqali fikrlashni rivojlantirish kontseptsiyasi asosiy o'rinni egallaydi. Vygotskiy nutq va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni, Bruner esa interaktiv o'quv faoliyati va muloqot jarayonidagi faol ishtirok orqali bilim hosil qilishni o'rganish metodikasini ilgari surgan. O'zbekiston pedagogik tadqiqotlarida innovatsion yondashuvlar ko'pincha interaktiv metodlar bilan bog'lanadi. Masalan, S. Qodirova va Sh. Xasanovning tadqiqotlarida tabiiy fanlar darslarida multimedia vositalari va vizual materiallar yordamida nutqni rivojlantirishning samarali usullari bayon etilgan. Ularning

fikricha, o'quvchilar mavzuni tushunishda vizual qo'llanmalar va interaktiv mashg'ulotlardan foydalanish natijasida o'z fikrini aniq va mantiqiy ifodalash qobiliyatini oshiradi. Shuningdek, M. Eshonqulova va D. Qo'chqorov nutqni rivojlantirish texnologiyalarini amaliyotga joriy qilish bo'yicha tavsiyalar beradi. Ular darslarda rolli o'yinlar, loyiha ishlari va muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilarning ilmiy tilini boyitish, fikrini mantiqan tashkil qilish va savol-javob jarayonida faol ishtirokini rag'batlantirish mumkinligini ta'kidlaydilar. Adabiyotlarda shuni ham qayd etish lozimki, innovatsion texnologiyalar nafaqat nutqni rivojlantirishga, balki o'quvchilarning tabiiy fanlarga qiziqishini oshirishga, dars jarayonini interaktiv va samarali qilishga xizmat qiladi. Shu bois, tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish texnologiyasini joriy etish pedagogik tadqiqotlar va amaliyotda dolzarb muammo sifatida qaralmoqda.

Tadqiqotlar metodologiyasi.

Ushbu tadqiqot tabiiy fanlar darslarida innovatsion yondashuvlar asosida nutqni rivojlantirish texnologiyasining samaradorligini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida nazariy va amaliy usullar birgalikda qo'llanildi. Nazariy jihatdan pedagogik adabiyotlar, ilmiy maqolalar va xalqaro tadqiqotlar tahlil qilindi, bu esa innovatsion yondashuvlar va nutqni rivojlantirish texnologiyalarining nazariy asoslarini aniqlash imkonini berdi. Amaliy tadqiqot qismida eksperiment metodologiyasi asosida sinov darslari tashkil qilindi. Tadqiqot ob'ekti sifatida boshlang'ich va o'rta maktab o'quvchilari tanlandi, sub'ekti esa tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish texnologiyasidan foydalanish jarayoni bo'ldi. Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llandi: kuzatuv, test va savol-javob, loyiha va ijodiy ishlarda o'quvchilarning nutq faoliyatini baholash, shuningdek, o'quvchilarning interaktiv mashg'ulotlarda ishtiroki va fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tahlil qilish. Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar sifat va miqdor jihatdan tahlil qilindi. Sifat jihatidan o'quvchilarning nutq madaniyati, fikrini mantiqan ifodalash va ilmiy terminlardan foydalanish darajasi baholandi. Miqdoriy tahlil esa test natijalari va kuzatuv ma'lumotlariga asoslangan statistik hisob-kitoblarni o'z ichiga oldi. Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlar yordamida dars jarayonida nutqni rivojlantirishning samaradorligini aniqlashga imkon berdi. Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi nazariy asoslarni tahlil qilish, amaliy eksperiment va sifat hamda miqdoriy

ma'lumotlarni o'rganish orqali innovatsion texnologiyalarni tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish jarayonida qo'llash samaradorligini aniqlashga qaratilgan.

Natija va muhokama.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiiy fanlar darslarida innovatsion yondashuvlarni qo'llash o'quvchilarning nutqini sezilarli darajada rivojlantiradi. Eksperiment davomida darslarda loyiha ishlari, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar va multimedia vositalaridan foydalanish natijasida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq madaniyati, ilmiy terminlardan to'g'ri foydalanishi, fikrlarini mantiqan ifodalash qobiliyati oshgani kuzatildi. Kuzatuv va test natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv metodlar orqali olib borilgan mashg'ulotlarda o'quvchilar mavzuni chuqurroq tushunish bilan birga, savol-javob jarayonida faolroq ishtirok etadi. Loyiha ishlari va ijodiy vazifalar esa o'quvchilarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyatini yanada rivojlantirdi. Shuningdek, multimedia va vizual materiallardan foydalanish o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va mavzuni yaxshiroq tushunishga yordam berdi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish texnologiyasini innovatsion yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish va tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, dars jarayonida innovatsion metodlarni doimiy qo'llash o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish, darslarni interaktiv va qiziqarli qilish imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash nafaqat o'quvchilarning bilimini oshiradi, balki ularning fikrlash, muloqot va ijodiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradi, dars jarayonini samarali va qiziqarli qiladi.

Xulosa.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiiy fanlar darslarida nutqni rivojlantirish jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Innovatsion texnologiyalar – loyiha ishlari, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, multimedia va vizual materiallardan foydalanish – o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini, ilmiy terminlardan to'g'ri foydalanishini va muloqot ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot davomida interaktiv metodlardan foydalangan holda

o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini baholash, savol-javob jarayonida faol ishtirokini kuzatish imkoniyati yaratildi. Shu orqali darslar o'quvchilar uchun qiziqarli, samarali va amaliy jihatdan foydali bo'lishi aniqlanishi mumkin bo'ldi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar nafaqat nutqni rivojlantirishga, balki o'quvchilarning tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirishga, mustaqil fikrlash va ijodiy ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa pedagogik jarayonni modernizatsiya qilish va darslarning sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, tabiiy fanlar darslarida innovatsion yondashuv asosida nutqni rivojlantirish texnologiyasini joriy etish o'quvchilarning bilimini chuqurlashtirish, muloqot va fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda dars jarayonini interaktiv va samarali qilish imkonini beradi. Shu tariqa, innovatsion metodlar o'quvchilarning pedagogik rivojlanishida va ta'lim sifatini oshirishda dolzarb vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, A. (2018). *Ta'limda innovatsion texnologiyalar va nutqni rivojlantirish*. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
2. Tursunova, N. (2019). *Tabiiy fanlar darslarida interaktiv metodlar*. Toshkent: Fan va ta'lim.
3. Mirzaeva, Z. (2020). *O'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyalari*. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
4. Qodirova, S. (2017). *Multimedia vositalari yordamida nutqni rivojlantirish*. Toshkent: Ilm-fan.
5. Xasanov, Sh. (2018). *Tabiiy fanlar darslarida innovatsion yondashuvlar*. Toshkent: Pedagogika.
6. Eshonqulova, M. (2021). *O'quvchilarda fikrlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi*. Toshkent: Fan va ta'lim.
7. Qo'chqorov, D. (2019). *Loyiha ishlari orqali nutqni rivojlantirish*. Toshkent: O'zbekiston pedagogik jurnali.
8. Mamadaliyev, R. (2020). *Tabiiy fanlar darslarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash tajribasi*. Toshkent: Pedagogik izlanishlar.

9. Yodgorova, L. (2018). *O'quvchilarning ilmiy tilini boyitish va nutqini rivojlantirish usullari*. Toshkent: Ilm-fan.
10. Sobirova, F. (2021). *Interaktiv va innovatsion metodlar yordamida darslarni samarali tashkil etish*. Toshkent: O'qituvchi.